

▽ ЯК ЦЕ БУЛО

«ВІРОЮ Й ВИТРИВАЛІСТЮ УСПАДКОВУЮТЬ ОБІТНИЦІ»

100 РОКІВ ТОМУ НА ЗАКАРПАТТІ ЗАСНУВАЛИ
МОНАСТІР ЧИНУ СЕСТЕР СВЯТОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

В історії Мукачівської греко-католицької єпархії 2021-й вбув щедрим на ювілеї. Наприкінці червня пройшли урочисті архієрейські богослужби з нагоди 375-ліття з часу укладення Ужгородської унії, 250-річчя з моменту канонічного заснування Мукачівської єпархії та 20-ліття з дня піднесення єпископа Теодора Ромжі до лику блаженних. Того місяця минуло й 100 років від дня народження єпископа Івана Семедія, а раніше, в лютому, стільки ж виповнилося би «народному владіці» Івану Маргітичу, котрий разом із ним виводив церкву з підпілля. У вересні відбулася також міжнародна наукова конференція, присвячена Ужгородській унії. Ну й нарешті під завісу грудня ще одна столітня дата – заснування монастиря сестер Чину св. Василя Великого (ЧСВВ) на Закарпатті, про що розповімо докладніше.

ЮРИДИЧНО ОБИТЕЛЬ СЕСТЕР-ВАСИЛІЯНОК У НАС З'ЯВИЛАСЯ 31 ГРУДНЯ 1921-го

Питання про організацію в краї обители василіянок поставало в порядку денному восени 1921-го. Саме тоді активізувалися перемовини між монастирем сестер ЧСВВ у Станіславові (нині – Івано-Франківськ) та духовними і світськими особами в Ужгороді, прихильними до ідеї поширити їхню діяльність на Підкарпатську Русь. Офіційне запрошення для сестер підписав 10 жовтня того року канонік Мукачівської греко-католицької єпархії о. Петро Гебей. Настоятелька монастиря в Станіславові, мати-ігумена Агнета Ценкнер, погодилася відрядити сюди двох сестер, щоб вони ознайомилися із ситуацією на місці. Цю інформацію заслухали на засіданні єпископської консисторії в Ужгороді 29 жовтня й тоді ж ухвалили рішення створити комісію для напрацювання умов щодо поселення василіянок на ПР. Очолив її канонік о. Юлій Станкай, а до складу увійшли отці Юлій Мелеш, Августин Волошин, Іоаким Хома та Василь Такач, якого в 1924-му обрали єпископом для русинів греко-католиків США.

Монахинями, яким належало поїхати в наш край, були Магдаліна Гуменюк та Ірена Олексюк. Отримавши досить швидко закордонні паспорти (тоді Станіславів входив до складу Польщі), 25 листопада 1921-го вони вирушили в дорогу. Ми не маємо свідчень, як саме добиралися до Ужгорода, позаяк прямого залізничного сполучення між Польщею та Чехословацією тоді не існувало. Але достеменно відомо, що 30 листопада були вже тут: цього дня мукачівський єпископ Антонін Папп надіслав у ігуменат м. Станіслава повідомлення про їх прибуття та успішні перемовини з компетентними особами щодо поширення Чину сестер св. Василя Великого на Підкарпатській Русі. Владика також інформував, що єпископська консисторія одностайно прийняла рішення поселити тут василіянок. При цьому від черниць вимагали, щоб вони: 1) пристосувалися до місцевої говірки; 2) писали правописом, який тоді побутував у краї; 3) не займалися політичними справами.

В Ужгороді Магдаліна Гуменюк та Ірена Олексюк знайшли підтримку в особі о. Василя Такача, а також о. Августина Волошина і його родини. З ініціативи останнього вирішили доручити черницям займатися справами інтернату (сиротинця), котрий знаходився у власності церковних учителів (півцехителів). Тут виховувалися діти, які залишилися сиротами після смерті своїх батьків-педагогів. Але взялися за цю справу сестри тоді не змогли: у будівлі інтернату на тодішній вулиці Ракоці, 36 (нині – вул. А. Волошина) розміщувалося гарнізонне військове

командування. Виглядало так, що василіянкам надали можливості для роботи на ПР, але не створили належних умов для цього. Та вони не впадали у відчай: із дозволу свого духовного керівництва відбули до Станіслава з тим, щоб у середині січня 1922-го знову повернутися і, очевидно, привести з собою ще кількох монахинь. До того ж, у єпархії сподівалися, що за період відсутності сестер військові покинуть будівлю інтернату.

Невдовзі процес заснування жіночого василіяньського монастиря в Ужгороді юридично завершився. Рішення консисторії, оформлене у вигляді витягу з протоколу від 30.11.1921 р., посередництвом о. А. Волошина передали Іозефові Пешеху, очільникові шкільного відділу (Він знаходився у структурі Цивільного управління, створеного восени-1919 для адміністративного керівництва Підкарпатською Руссю, й опікувався питаннями культури – спеціальної установи для церковних справ у краї не існувало). У цьому документі констатовалося, що єпископська консисторія заснує на території Мукачівської єпархії Чин сестер св. Василя Великого. Першою ігуменою призначили сестру Магдаліну Гуменюк, а її помічницею – Ірену Олексюк. Згаданий витяг із протоколу у шкільному рефераті зареєстрували 31 грудня 1921-го, й того ж таки дня І. Пешек видав розпорядження за № 21/142, у якому зазначалося, що він узяв до відома створення в Ужгороді монастиря сестер василіянок Мукачівської єпархії та проголосує його юридичною особою. Відтак саме 31 грудня 1921 року вважається датою заснування цієї чернечої обители на Закарпатті.

ВДОВА ПОДАРУВАЛА ЧЕРНИЦЯМ СВІЙ МАЄТОК, АЛЕ...

Згодом на ПР прибуло вже 5 василіянок. Крім М. Гуменюк та І. Олексюк – Василя Глібовицька, Маркіяна Матіас та мати-ігумена Антонія Ценкнер, яка задля цього відмовилася бути настоятелькою монастиря у Станіславові. Вони вирушили в наш край, імовірно, 19 березня 1922-го, у джерелах повідомляється, що сповнена потрясіння і небезпеки дорога тривала 5 днів. Спочатку сестри потягом дісталися зі Станіслава до прикордонної станції Лавочне, потім musiли пробиратися через пошкоджені війною і замерзлий двокілометровий тунель, що оминяло 15 годин. При цьому черницям допомагали робітники, які там працювали. Так сестри опинилися в с. Скотарське, вже на території ЧСР. Однак митниця знаходилася в Нижніх Верещцях (Н. Воротах), за 18 км звідти. Туди монахині прибули незадовго до півночі, й чехословацькі митники дозволили їм залишитися до ранку в канцелярії. Наступного дня сестри на возі дісталися до Волівця, де сіли на потяг і 23 березня прибули до Ужгорода.

На момент появи василіянок гарнізонне військове командування й надалі залишалося в будівлі інтернату на вул. Ракоці, 36. Та, здавалося, вихід із ситуації знайшовся. Старенька вдова Анна Поганьова (1844 р. н., дівоче прізвище Жупанат) вирішила подарувати сестрам Чину св. Василя Великого свій маєток на вул. Минайській, якщо вони візьмуться за виховання бідних дітей-сиріт.

Чоловіка цієї пані звали Антон, ким він був та коли відійшов за межу – невідомо. Вдова мала єдиного сина (працював ветеринарним лікарем), котрого дуже любила, він став опорою в її житті. При ньому мати жила спокійно й безжурно, ходила на службу Богу в православну церкву греків. Як відомо, цей храм зветься наприкінці XVIII ст. в Ужгороді громада греків, які дотримувалися східного, православного обряду (залишки культури споруди знаходяться у внутрішньому дворі фізфаку УжНУ). Та одного разу син А. Поганьової скалічив собі палець, дістав зараженні крові й невдовзі помер. Жінка впала у відчай, втратила інтерес до всього, занедбала роботу по господарству. Тоді до неї стала настійливо навідуватися своячка й поступово все прибирала до своїх рук. Старенькій від того не було легше: родичка з нею погано обходилася, вона її не на жарт обоювалася. Про скрутну долю вдови довідався о. Максим і за два роки до приходу сестер-василіянок під його впливом пані Анна перейшла в греко-католицьку віру, отримавши від церкви розраду й опору.

Згодом якась побожна жінка порадила одинокій А. Поганьовій передати свій маєток монастирю отців-василіян, який може прислужитися для добрих справ. Коли вдова ще вагалася з прийняттям рішення, до Ужгорода й приїхали згадані черниці. Близьче познайомившись із ними, А. Поганьова надумала подарувати все своє нерухоме й рухоме майно монастиреві сестер Чина св. Василя Великого для заснування сиротинця. Договір про це уклали наприкінці березня-1922. Чималий маєток складався з 30 моргів (1 морг = 0,57 га) землі, майже 7 моргів великого гарного саду, хати для проживання господарських забудов. Однак перебрати його василіянки тоді не змогли, бо своячка вдови не бажала поступатися й подала позов до суду. Старенька якийсь час жила в будинку о. А. Волошина, потім у помешканні, яке належало єпархії. Увесь цей час сестри доглядали за нею. На початку червня 1922-го Анна Поганьова померла, її поховали на цвинтарі біля замку, де нині розташований скансен.

РОБОТА В ІНТЕРНАТІ Й СИРОТИНЕЦЬ У МАЄТКУ ПОГАНЬОВОЇ

Отже, василіянки не могли оселитися ні в подарованому маєтку, ні в будівлі інтернату, яку все ще займав гарнізонне командування. Вони опинилися у скрутному становищі й навіть готові були повертатися до Станіслава. Але тут надійшов лист від капітулярного вікарія Пряшівської єпархії о. Миколи Руснака з пропозицією, щоб сестри взяли опіку над тамтешнім інтернатом для дівчат греко-католицького віровизнання. Задля цього до Ужгорода прибув директор горожанської школи й учительської семінарії в Пряшеві д-р Олександр Дзіяк. Ігумена Магдаліна Гуменюк погодилася,

■ Сестра Ольга і в 102 роки служить у Хустському монастирі

а тому о. Руснак звернувся вже з офіційним проханням до капітули Мукачівської єпархії дозволити василіянкам на деякий час переселитися до Пряшева. Тож 25 серпня 1922 р. вони вирушили туди.

Невдовзі відбулися зміни в керівництві МС: у 1924-му її очолив єпископ Петро Гебей. На його побажання у вересні того ж року три василіянки – Магдаліна Гуменюк, Агнета Ценкнер та Василя Глібовицька – повернулися з Пряшева до Ужгорода. Їх відразу залучили до роботи в інтернаті для священницьких сиріт, що знаходився на вул. Ракоці, де, крім них, мешкали й вихованки жіночої учительської семінарії віком від 11 років. Упродовж 1924/25 н. р. в закладі перебувало близько 80 дівчат. Сестри відповідали за кухню, стежили за порядком у гуртожитку, а деякі проводили заняття в семінарії. Роботи вистачало, тож настоятелька обители в Станіславові Макрина Павлюк відрядила в край ще 4-х сестер. Дві з них залишилися в нашому місті, а дві поїхали до Пряшева. 1925-го при монастирі в Ужгороді відкрили новіціат – тут стали готувати до чернечого життя місцевих дівчат, які в такий спосіб виявляли бажання служити Богу. Тоді на цей шлях стало п'ять перших претенденток.

У 1925-му на користь сестер нарешті вирішилася й справа з маєтком А. Поганьової, і в ньому розмістили сиротинець. Його настоятелькою стала Микола Олексюк (сестра Ірени Олексюк), яка приїхала сюди наприкінці січня-1925 зі Словіти (Львівська обл.) із тамтешнього монастиря. У закладі відразу ж поселили 15 дівчат. До досягнення 15-ліття вони виховувалися тут під опікою василіянок і мали можливість ходити до школи. Сиротинець утримувався за рахунок прибутків від городу, саду та пожертв небайдужих людей. Серед перших вихованок була Маруся Ладжун, яка згодом прийняла чернечий постриг і стала с. Ольгою. Вона досі виконує свої обітничі у монастирі ЧСВВ в Хусті, цього річ у червні їй виповнилося 102!

ДЛЯ НОВОЇ БУДІВЛІ МОНАСТІРЯ ГРОШІ ЗБИРАЛИ У США

Нарешті в 1926-му гарнізонне військове командування покинуло будівлю інтернату учительських сиріт, і ця установа теж перейшла у відання василіянок. Тоді під їхньою опікою перебувало 48 дівчат.

Відтак постала потреба у новій споруді для монастиря, й тут на допомогу прийшов єпископ Василій Такач. Він організував акцію щодо збору коштів серед наших земляків у США. За ці гроші ігумена М. Гуменюк придбала старий будинок по сусідству з інтернатом священницьких сиріт. Частина цього помешкання вдалося полагодити, тож тут розмістили інтернат для 15 дівчат і так звану фреблівську школу, де навчання проводили із застосуванням принципу гри, забави. А ще майстерню з виготовлення килимів. Іншу частину споруди, яка не підлягала ремонту, знесли й замість неї

звели добудову, в якій сестри розмістили новіціат та монастирську каплицю.

У 1932 р. в Ужгороді відкрили першу захоронку (дитсадок) василіянок на вулиці Ракоці, 21, а згодом – ще одну на вул. Спиській. Отже, обитель розросталася і станом на 1934-й у ній знаходилося 38 монахинь, більшість із яких були уродженками Підкарпатської Русі. У 1935-му сестрам ЧСВВ передали греко-католицьку церковну школу в Мукачеві. Загалом внесок цих подвижниць у духовне та культурно-просвітницьке життя краю важко переоцінити.

Політичні зміни кінця 1930-х безпосередньо торкнулися й василіяньського монастиря. Після Віденського арбітражу 1938 р. багато сестер покинуло Ужгород. Три з них перебралися у Меджилабірці й там навчали дітей у школах слову Божому. Чимало василіянок поїхало до Хуста, однак після окупації Карпатської України теж покинули наш регіон. Сім черниць, серед них і Магдаліна Гуменюк та Агнета Ценкнер, прибули до Пряшева. Відтак на заклик о. Августина Волошина деякі з них поїхали до Праги, куди перенесли й сиротинець. Після арешту в травні-1945 Августина Волошина майже всі вони повернулися до Пряшева, де якийсь час продовжували свою діяльність. Згодом чехословацька тоталітарна влада ліквідувала тут монастир, розігнала й василіянок.

Те ж саме сталося і з сестрами, які в 1939-му залишилися на Закарпатті. Невдовзі після того, як радянські війська у жовтні 1944-го зайняли територію краю, василіянкам заборонили працювати в школах. А в 1949 р. монастир націоналізували, черниць вигнали, інтернати, дитсадки та сиротинець відібрали. Сестри musiли виконувати свої обітничі підпільно.

З відновленням Україною незалежності відродилася й діяльність василіянок. Нині в нас є 4 монастирі ЧСВВ: в Ужгороді, Мукачеві, Перечині та Хусті. Черниці й надалі активно провадять у краї свою духовно-просвітницьку місію. З нагоди сторіччя заснування першого жіночого василіяньського монастиря 22 грудня в новозведеній обители сестер св. Василя Великого в обласному центрі (настоятелька мати Августина) відбулася архієрейська богослужба, яку провів владика Ніл Лушак, а в Ужгородській греко-католицькій богословській академії ім. Блаженного Теодора Ромжі – наукова конференція, присвячена цій визначній події. В заході взяли участь духовні отці, сестри-василіянки з монастирів Закарпаття та Галичини разом із протоігуменою матір'ю Данилою Винник, монахи-францисканці, науковці УжНУ, єпископи та небайдужі миряни. Лейтмотивом наукового дискурсу стали слова апостола Павла: «Вірою й витривалістю успадковують обітничі». Вони символізують подвижницьку місію василіянок.

Ігор ЛІХТЕЙ,
зав. кафедрою Античності,
Середньовіччя та історії
України до модерної доби УжНУ